

**Антонюк В.П.,
д. е. н., професор,
головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна**

ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВТРАТИ ТА ЗАВДАННЯ ВІДРОДЖЕННЯ

Для України завдання відродження і розвитку промисловості являються особливо гострими у зв'язку з тривалими процесами деіндустріалізації та технологічного занепаду, які знижували можливості економічного зростання й підвищення рівня життя населення. В складі Радянського Союзу Україна мала розвинену промисловість, яка повністю була інтегрована в союзний індустріальний комплекс. У 1991 році питома вага України у світовому виробництві промислової продукції становила 0,57 %, а частка української економіки у світовому виробництві – 0,36%. Складні умови економічного розвитку перехідного періоду, розрив виробничих зв'язків з у минулому союзними республіками, непрозора приватизація та відсутність ефективної економічної й промислової політики за часів незалежності призвели до падіння промислового виробництва. У 2013 р. частка України у світовому виробництві промтоварів скоротилася до 0,2 %, у 2016 – до 0,16 %, питома вага української економіки в світі до 0,17 % у 2013 р. і до 0,12 % у 2016 р. [1].

З 2000 року промисловий сектор повільно відновлювався (за винятком 2008-2009 кризових років), однак відбувалася деградація його структури і технологічного рівня. Мало місце зниження інноваційної діяльності і втрата технологічних підприємств та цілих галузей [2]. Внаслідок цього відбулася еволюція української економіки з орієнтованої на важку промисловість у виражену сировинну економіку, в якій домінувало виробництво і експорт сировини та продукції першого переділу, таких як чавун, металопрокат, збагачена руда, зерно, сояшникове олія та ін., які склали близько 75% експорту.

Багато фахівців з проблем економічного розвитку України вважають, що саме проблеми деіндустріалізації та технологічного занепаду промисловості призвели до суттєвого послаблення економіки та були одним із чинників розв'язаної російської війни проти України. Агресія РФ в 2014 році, і особливо в 2022 року, призвела до ще більшого падіння промислового

виробництва і зниження її конкурентоспроможності. Так, обсяг продукції переробної промисловості 2021 року, у постійних цінах 2016 р., відносно 2010 року складав 83,3%, а її частка у ВВП за цей період знизилася з 15,2% до 11,5% [3]. Україна у 2018 р. в рейтингу Індексу конкурентоспроможності промислового виробництва UNIDO посіла низьке місце – 69-е серед 152 країн, в той час як Польща займала 22 місце, Словаччина – 26, Туреччина – 30 місце [4]. Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією (РФ) проти України у 2022 році, нанесла величезної шкоди вітчизняній економіці та промислому комплексу, що спричинило подальше падіння промислового виробництва.

Станом на червень 2023 року втрати активів бізнесу оцінювалася на рівні \$11,4 млрд. Від початку війни було пошкоджено або зруйновано 426 великих й середніх приватних підприємств та держкомпаній, серед яких більше 100 промислових підприємств. Однак фактично її кількість була вищою, якщо врахувати об'єкти на тимчасово окупованих територіях [5]. Значна кількість промислових підприємств припинили свою діяльність, переїхали в інші країни або змушені були залишитися в окупації. Внаслідок цього, за даними Державної служби статистики, чисельність діючих суб'єктів господарювання у промисловості в 2022 році суттєво зменшилася: в цілому по промисловості на 14-17%, у переробній – на 15-18%. Кількість малих підприємств скоротилася на 18,5 тис. (майже на 19%). За 2022 рік Україні втратила 440 середніх і 136 великих суб'єктів господарювання переробної промисловості, у 2021 році зменшення чисельності таких підприємств складало відповідно 73 і 16 одиниць, а до 2019 року їх чисельність зростала [6].

Втрати, різноманітні перешкоди і обмеження в діяльності переробної промисловості суттєво знизилі обсяги промислової продукції. У 2022 році в цілому по переробній промисловості падіння виробництва і реалізації відносно 2021 року склало 31,6%, найбільше у металургійній, виробництві коксу та нафто-переробленні. Збільшили виробництво і реалізацію продукції лише текстильна галузь та виробництво одягу. Упродовж першого року війни (березень 2022 – лютий 2023 року) щомісячні індекси промислової продукції (у % до відповідного періоду попереднього року) переробної галузі коливалися в межах 60. У машинобудуванні індекси в більшості місяців не досягали 60% і лише в лютому 2023 р. наблизилися до 80% [7]. Нині відбувається повільне відновлення промислового виробництва, однак воно має бути більш динамічним та прогресивним.

Збереження держави, підвищення обороноздатності та забезпечення перемоги у війні з РФ неможливо без відродження й розвитку промисловості України на новій технологічній основі, що обумовлює надзвичайну актуальність розробки і реалізації ефективної промислової політики. Пріоритети промислового розвитку України мають вписуватися в домінуючі у розвинених країнах тренди промислового розвитку – Індустрії 4.0 та 5.0, які базуються на цифрових технологіях, інноваціях, впровадженні зеленого курсу та людино-центричності в стратегії промислової діяльності, що сприяє досягненню Цілей сталого розвитку.

В українському суспільстві зараз іде формування підходів до нової промислової політики та завдань відбудови промислового сектору. В Комітеті Верховної Ради України з питань економічного розвитку 24.03.2023 року відбулося слухання на тему: «План відновлення України від наслідків війни», на якому ґрунтовно обговорювали проблеми і плани повоєнного розвитку країни. У підготовленому для обговорення Плані, серед 7 ключових реформ у сфері економіки на першому місці стояло завдання структурної перебудови економіки через прискорений розвиток переробної промисловості та інновацій (залучення інвестицій, нарощування експорту, інтеграція у глобальні ланцюги створення доданої вартості) [8]. Більшість учасників слухань наголошували на пріоритетному завданні розвитку промисловості, необхідності прийняття програм збереження і розвитку на основі сучасних стандартів стратегічних галузей - гірничо-металургійного комплексу, переробної промисловості, енергетичного і транспортного машинобудування, легкої промисловості та ін. Важливо в першу чергу забезпечити розвиток і реформування оборонно-промислового комплексу на принципах прискореного переходу на міжнародні стандарти зброї й спецтехніки.

Для відродження і модернізації вітчизняного індустріального комплексу необхідно ухвалити закон "Про промислову політику", та на його основі створити галузеві програми модернізації промисловості. Також необхідно забезпечити першочергові економічні заходи щодо підтримки бізнесу, залучення інвестицій в розвиток сучасних видів промисловості. Однак, в Україні існують численні ризики для успішної повоєнної відбудови та модернізації промисловості: найбільшим ризиком є збереження воєнних загроз, які перешкоджають залученню міжнародних інвестицій для відбудови; невисокий рівень зацікавленості вітчизняного бізнесу в інноваціях; наростання дефіциту кваліфікованих кадрів. Для їх подолання необхідна розробка і реалізація комплексної програми модернізації галузі.

Література

1. Данилишин Б. Як Україні повернутися в клуб промислово розвинених країн. Дзеркало тижня. 1 грудня 2017 р. (дата звернення: 12.11.2023). URL: https://zn.ua/ukr/promyshliennost/yak-ukrayini-povernutisya-v-klub-promislovo-rozvinenih-krayin-262070_.html
2. Салівон С. Технологічні галузі промисловості в Україні зникають на очах. Федерація роботодавців України. 26 травня 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://fru.ua/ua/media-center/blog/salivon/tekhnologicheskie-otrasli-promyshlennosti-v-ukraine-ischezayut-na-glazakh>
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2010-2019рр.) та (2016-2021рр.). Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Позиції України в міжнародних рейтингах у сфері промислового розвитку. INDUSTRY4UKRAINE. 9 Листопада, 2020. (дата звернення: 12.11.2023). URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/pozycziyi-ukrayiny-v-mizhnarodnyh-rejtyngah-u-sferi-promyslovogo-rozvytku/>
5. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд. KSE. 2 серпня 2023 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitki-v-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-cherვნya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>
6. Кількість діючих суб’єктів господарювання за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2016-2022 роках. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2022 році. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov>
8. Слухання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку на тему: «План відновлення України від наслідків війни». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZJS8iLeuzUY>